

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

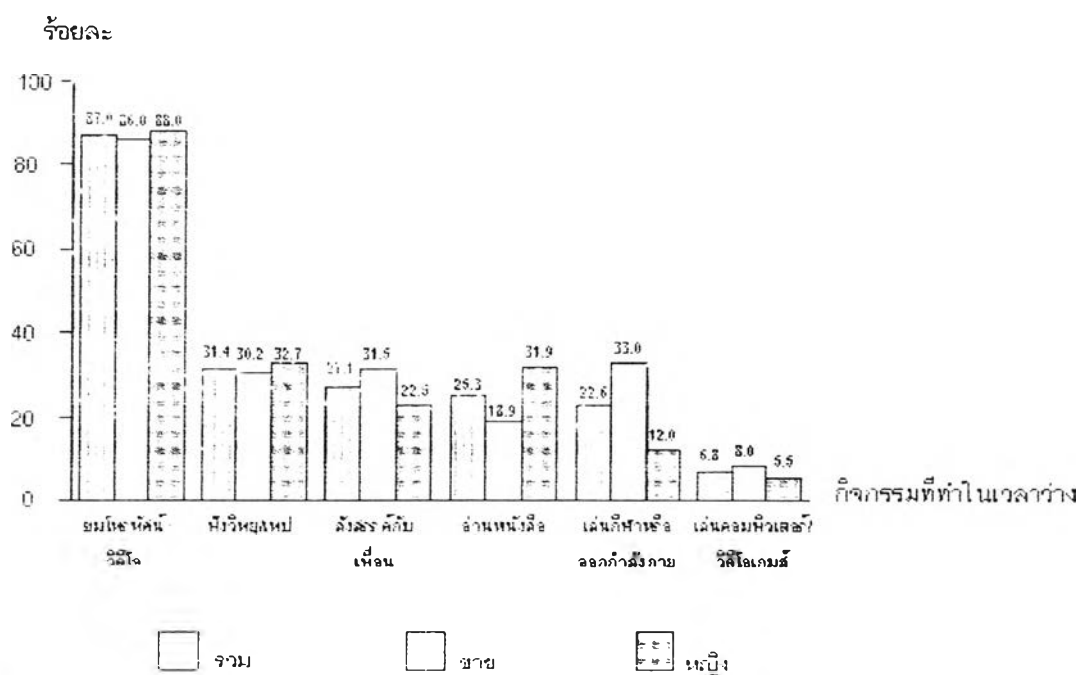
นับวันสื่อมวลชนจะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มากขึ้นทุกที เพราะเนื้อหา การที่สื่อนำเสนอล้วนแล้วแต่เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ทักษะคิด ค่านิยม ตลอดจนแบบแผนความประพฤติของคนในสังคม จึงกล่าวได้ว่าสื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนทางสังคม เป็นตัวสร้างความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งสามารถชักจูงให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ กันได้ ทั้งนี้ เนื่องจากสื่อมวลชนจัดเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม มีหน้าที่ตอบสนองสังคม ดังที่ McQuail (2000) ได้กล่าวไว้ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมอยู่ 5 ประการ อันได้แก่

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร (Information) เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ภายในสังคม ส่งเสริมความคิดใหม่ๆ และความเจริญก้าวหน้าทางสังคม
2. การประสานส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน (Correlation) ให้การสนับสนุนแก่สถาบันหลักของสังคมและบรรทัดฐานต่างๆ ตลอดจนการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมเพื่อทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งและปัญหาขึ้นภายในสังคม
3. การสร้างความต่อเนื่องทางสังคม (Continuity) โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเสริมสร้างค่านิยมทางสังคม
4. การให้ความเพลิดเพลินแก่สมาชิกสังคม (Entertainment) เพื่อลดความเครียดและข้อขัดแย้งทางสังคม
5. การรณรงค์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ (Mobilization) เพื่อเป้าหมายทางสังคม

สื่อมวลชนเป็นสื่อที่เข้าถึงคนในสังคมได้มาก และแพร่หลายถึงคนจำนวนมากได้ในเวลาพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีคุณสมบัติได้เปรียบสื่อมวลชนประเภทอื่นๆ เพราะโทรทัศน์มีทั้งภาพและเสียง ทำให้ง่ายต่อการรับรู้และเข้าใจ จนส่งผลให้โทรทัศน์เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมและกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต ดังจะเห็นได้จากรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2546 พบว่า ครอบครัวไทยกว่าร้อยละ 90 มีโทรทัศน์อยู่ในครัวเรือน และครัวเรือนที่มีสมาชิกภายในครอบครัวรับชมรายการโทรทัศน์มีจำนวนถึง 15.7 ล้านครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด 16.5 ล้านครัวเรือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546)

จากการวิจัย “นิว เจเนอเรชันส์ TM (New Gener Asians TM)” ซึ่งดำเนินการวิจัยโดย บริษัทเอซีแอลเอ็น ภายใต้การสนับสนุนจากบริษัทกรุ๊ปเนชั่นส์ และ บริษัท ออพติมัมมีเดีย ไดเวิชั่น เพื่อศึกษาการใช้ชีวิต (life style) ของเด็กในภาคพื้นเอเชีย จำนวน 7,700 คน ตั้งแต่อายุ 7-18 ปี ใน 14 ประเทศ ได้แก่ อังกฤษ ออสเตรเลีย อินเดีย จีน อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น มาเลเซีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์เกาหลีใต้ ไต้หวัน ไทย และเวียดนาม ซึ่งเริ่มดำเนินการวิจัยครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2541 และจากผลการวิจัยครั้งล่าสุดเมื่อเดือนตุลาคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2542 พบว่า เด็กไทยดูทีวีทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 89 (คำนวณร.2543) และจากการสำรวจเด็กและเยาวชนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2545 พบว่า เด็กและเยาวชนในระหว่างอายุ 6 – 24 ปี จำนวน 20.9 ล้านคน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 87 ใช้เวลาว่างในการชมโทรทัศน์และวิดีโอมากที่สุด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545)

แผนภูมิที่ 1 | ร้อยละของเด็กและเยาวชนอายุ 6 – 24 ปี จำแนกตามประเภทกิจกรรมที่ทำในเวลาว่างและเพศ

ที่มา http://www.nso.go.th/nso_data/02_child.html

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการดูโทรทัศน์ของเด็กและครอบครัวจากโครงการ “การอบรมเลี้ยงดูเด็ก: ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ” (สุธรรม นันทมงคลชัย, 2547) ที่เก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2544 ถึง 2545 พบว่าร้อยละ 96.7 ของเด็กไทยทุกภาคที่มีอายุระหว่าง 1-5 ปี มีการดูโทรทัศน์ เฉลี่ยวันละ 1.9 ชั่วโมง ในกรุงเทพมหานครเด็กกลุ่มอายุนี้ใช้เวลาดูโทรทัศน์มากที่สุดคือวันละ 2.1 ชั่วโมง ส่วนรายการที่ดู 3 อันดับแรก คือ รายการการ์ตูน รายการสำหรับเด็กและละคร

ส่วนกลุ่มของเด็กวัยเรียนอายุระหว่าง 6-12 ปี มีการดูโทรทัศน์เฉลี่ยวันละ 2.8 ชั่วโมง และเพิ่มเป็นวันละ 5.2 ชั่วโมงในวันหยุด รายการที่ดูบ่อย สามอันดับแรก คือ รายการการ์ตูน ละคร และ เกมโชว์ ซึ่งผู้ปกครองส่วนมากดูโทรทัศน์พร้อมกับเด็ก และรายการที่ดูพร้อมกันบ่อยครั้งคือ ละคร หรือ ภาพยนตร์ และในกลุ่มของเด็กวัยรุ่นอายุระหว่าง 13-18 ปี มีการดูโทรทัศน์ในวันธรรมดา เฉลี่ยวันละ 3.3 ชั่วโมง และเพิ่มเป็น เฉลี่ยวันละ 4.9 ชั่วโมง ในวันหยุด และเมื่อสอบถามพ่อ แม่ ผู้เลี้ยงดู ร้อยละ 82.4 ดูโทรทัศน์พร้อมกับเด็ก โดยรายการที่ดูด้วยกันบ่อย คือ รายการข่าว และละคร รวมทั้งมีการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นร่วมกันในบางครั้งระหว่างที่ดูรายการนั้นๆ จึงกล่าวได้ว่า จำนวนชั่วโมงในการดูโทรทัศน์ของเด็กไทยเพิ่มขึ้นตามอายุที่มากขึ้น และรายการที่เด็กวัยรุ่นนิยมดู คือ รายการการ์ตูนและละคร

ในเมื่อเด็กและเยาวชนก็จัดเป็นผู้รับสารกลุ่มหนึ่งที่ได้มีโอกาสเปิดรับและใกล้ชิดกับสื่อโทรทัศน์ ทำให้โทรทัศน์สามารถมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนได้ จึงมีบุคคลและองค์กรหลายฝ่ายให้ความสนใจในบทบาทและผลกระทบของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชน ดังจะเห็นได้จาก การศึกษาของสถาบันวิจัยวิทยุและโทรทัศน์ของ NHK (NHK Broadcasting Culture Research Institute) ประเทศญี่ปุ่น ในเรื่องการประเมินข้อดีข้อเสียของโทรทัศน์ต่อเด็ก ผลการศึกษาพบว่า เด็กสามารถเรียนรู้การกระทำจากโทรทัศน์ได้ โดยเด็กที่อายุต่างกันจะสามารถเรียนรู้ได้ต่างกัน เช่น การปรบมือ เป็นการกระทำบางอย่างที่ง่าย ๆ จากโทรทัศน์ เด็กตั้งแต่อายุ 4-7 เดือน เรียนรู้ได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของเด็กทั้งหมดที่ทำการศึกษา แต่ในเด็กที่อายุสูงขึ้น คือ วัย 1-1.5 ปี จำนวนเด็กที่เรียนรู้ได้จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 71 ส่วนการเรียนรู้การกระทำที่สลับซับซ้อน เช่น การร้องเพลงตาม เด็กวัย 3-3.5 ปี จะสามารถทำได้ในอัตราที่สูงที่สุด และเด็กในวัย 2.5 - 3 ปี สามารถเลียนแบบท่าทางต่าง ๆ ตามที่เห็นในโทรทัศน์ได้มากที่สุด นอกจากนี้เด็กวัย 3 ปี มีจำนวนถึงร้อยละ 68 ที่ เลียนแบบภาษาและคำพูดแล้วสามารถทำตามอย่างได้ ส่วนทางด้านการศึกษาทักษะของพ่อแม่ พบว่าโทรทัศน์ยังเป็นสื่อที่มีทั้งคุณและโทษ โดยพ่อแม่ส่วนใหญ่เห็นว่าโทรทัศน์มีข้อดีมากกว่าข้อเสียในเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 3 ปี แต่เมื่อเด็กมีอายุมากขึ้นพ่อแม่กลับเห็นว่าโทรทัศน์มีข้อเสียต่อเด็กมากกว่าข้อดี

นอกจากนี้ ผลงานวิจัยในเชิงสำรวจของสถาบันวิจัยความคิดเห็นสาธารณะ (Public Opinion Research Institute) ของ NHK ซึ่งเก็บข้อมูลจากมารดาของเด็กที่ดูโทรทัศน์ พบว่าส่วนใหญ่เชื่อว่าโทรทัศน์มีส่วนในการเสริมสร้างความรู้ และสร้างความสัมพันธ์กับเด็กคนอื่น ๆ ในวัยเดียวกัน และช่วยเพิ่มความสามารถในการแสดงออกทางคำพูดของเด็ก รวมทั้งเป็นเครื่องช่วยให้ผลการเรียนของเด็กดีขึ้น โดยจากการศึกษารายการโทรทัศน์ที่เด็กดู พบว่า ภาพเคลื่อนไหว การ์ตูน การทดลอง และการสนทนาได้ตอบ เป็นสิ่งที่กระตุ้นความสนใจ ของเด็ก และช่วยให้เด็กเข้าใจเนื้อหาของรายการได้ดี (วิภา อุตมฉันทน์, 2538) และจากการศึกษาของ Greenberg และ Von

Feilitzen (1974 อ้างถึงใน อรทัย ศรีสันติสุข, 2527) ได้ชี้ให้เห็นว่าเด็กสามารถเข้าใจตัวอย่างจากโทรทัศน์นำมาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตน ในการแต่งกายและในการสมาคม

อย่างไรก็ตาม จากบทความที่ปรากฏในเว็บไซต์ American Academy of Pediatrics เรื่อง What Children See and Learn ได้ค้นพบว่า ในสังคมอเมริกัน โดยส่วนใหญ่เนื้อหาในรายการโทรทัศน์ที่เด็กเปิดรับเป็นเนื้อหาที่ประกอบไปด้วยความรุนแรง ซึ่งพบว่า หากเด็กอเมริกันดูโทรทัศน์โดยเฉลี่ยวันละ 3-4 ชั่วโมงตั้งแต่เล็กจนกระทั่งเรียนจบชั้นมัธยม เด็กอาจจะได้ดูฉากการฆาตกรรมรวมประมาณ 8,000 ครั้ง และการเปิดรับภาพเหล่านี้จะสามารถทำให้เด็กเข้าใจพฤติกรรมที่เป็นความรุนแรงในทางที่ผิดได้ เช่น เมื่อเด็กเห็นพระเอกในละครใช้ความรุนแรงก็เข้าใจว่าสามารถใช้วิธีนี้ในการช่วยแก้ปัญหาได้ และนอกจากนี้ บทความนี้ยังอธิบายอีกว่าเนื้อหาในรายการโทรทัศน์นำเสนอในเรื่องเกี่ยวกับทางเพศ โดยจะนำเสนอภาพพฤติกรรมความรักสนุกในเรื่องรักๆ ใคร่ๆ ให้เด็กได้เรียนรู้ แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงหรือผลที่ตามมา และปลูกฝังทัศนคติในการมีเพศสัมพันธ์ว่าเป็นเรื่องธรรมดา สนุกสนาน ตื่นเต้น และไม่มีผลกระทบอะไรเกิดขึ้น และมักใช้เรื่องเพศเป็นจุดขายของรายการ เด็กจึงไม่สามารถวินิจฉัยได้ถึงผลสืบเนื่องที่ตามมาว่าจะก่อให้เกิดความเสี่ยง เช่น อันตรายจากการเสี่ยงติดโรค ประกอบกับเนื้อหาในรายการโทรทัศน์ยังมีการนำเสนอในเรื่องยาเสพติดอีกด้วย โดยแสดงภาพพฤติกรรมการเสพยาเสพติดว่าเป็นเรื่องธรรมดา เช่น การดื่มสุราและสูบบุหรี่เพื่อสังสรรค์กับเพื่อนฝูง ประกอบกับการสร้างภาพบุคคลที่ดื่มสุราและสูบบุหรี่ให้ดูมีลักษณะสุขภาพแข็งแรง มีเสน่ห์ และเป็นที่ยอมรับในสังคม จนอาจทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมเหล่านี้ได้ โดยที่เด็กไม่ได้เรียนรู้ว่าผลเสียที่ตามมาคืออะไร (<http://www.aap.org/ZZZNKWJGQ2D.html>, 2005)

ส่วนในสังคมไทย อรทัย ศรีสันติสุข ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลจากโทรทัศน์ในการเล่นของเด็ก โดยการศึกษาจากกลุ่มเด็กวัย 3-6 ปี จำนวน 100 คน ในเขตกรุงเทพมหานคร ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2522 พบว่า เด็กจากกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 75 เคยจดจำตัวอย่างจากโทรทัศน์และนำมาประกอบการเล่นของเด็ก โดยวิธีการเลียนแบบของเด็กแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การเลียนแบบด้วยกริยาท่าทางโดยจำจากตัวแสดงเด่นๆ ในเรื่อง เช่น ท่าทางเปล่งกายของเจ้ามดแดง และการเลียนแบบโดยใช้อุปกรณ์ประกอบท่าทาง เพื่อประกอบจินตนาการของเด็กให้สมจริงขึ้น เช่น การใช้ไม้ยาวๆ หรือกระดาษ สมมุติเป็นกระบี่หรือดาบชาบูโร นอกจากนี้ ข้อสังเกตที่เห็นได้จากวิธีการเลียนแบบก็คือ เด็กจะหาวิธีเพื่อเลียนแบบตัวละครเด่นๆ ของเรื่อง และสร้างจินตนาการสมมุติตนเองเป็นตัวแสดงนั้นๆ และเล่นร่วมกับเพื่อน ซึ่งเด็กมักจะเลือกเลียนแบบตัวแสดงที่ตนเองชอบ และไม่ชอบเลียนแบบตัวแสดงที่ตัวเองคิดว่าเป็นผู้ร้าย จึงเห็นได้ว่าโทรทัศน์มีบทบาทในการพัฒนาจินตนาการของเด็ก โดยเด็กจะผสมผสานสิ่งที่ได้เห็นจากโทรทัศน์นำมาแสดงออกในรูปของ

การเล่นแบบพฤติกรรม ที่สามารถแสดงออกในรูปพฤติกรรมที่ก้าวร้าว โดดโผน หรือพฤติกรรมที่ส่งเสริมสังคม เช่น การมีน้ำใจ การช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความประทับใจของเด็ก และจุดสนใจของเด็ก (อรัญย์ ศรีสันติสุข, 2527)

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่เปรียบเสมือนดาบสองคม ด้วยเหตุที่เนื้อหาในรายการโทรทัศน์มีอิทธิพลและผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน ทั้งในเชิงบวกที่เป็นประโยชน์ก่อให้เกิดการพัฒนาเรียนรู้ทางด้านทักษะต่างๆ แต่อาจส่งผลในเชิงลบที่เป็นโทษในเรื่องความรุนแรง เพศ และยาเสพติดได้อีกด้วย

ในหลายประเทศมีความห่วงใยเกี่ยวกับผลกระทบของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชน ดังเช่นประเทศอังกฤษก็จัดเป็นประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญกับรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยสถานี BBC จัดตั้งช่องโทรทัศน์จำนวน 2 ช่อง คือ CBBC และ CBeebies เพื่อทำการออกอากาศรายการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีการควบคุมสื่อที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กอย่างจริงจัง และให้การสนับสนุนการผลิตสื่อสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว เช่น การกำหนดสัดส่วนรายการที่ผลิตในประเทศและกำหนดวัตถุประสงค์ของรายการให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ตามวัย การสนับสนุนด้านงบประมาณการผลิตเพื่อหลีกเลี่ยงจากการโฆษณาแอบแฝง การสนับสนุนศักยภาพของผู้ผลิตรายการอย่างต่อเนื่อง การควบคุมการโฆษณาและเนื้อหารายการสำหรับเด็กและเยาวชนให้เหมาะสม การกำหนด Code of Conduct เพื่อเป็นแนวทางการควบคุมตนเองสำหรับสถานีและผู้ผลิตรายการ ส่วนในประเทศอเมริกานั้น มีศูนย์ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก (Children's Television Workshop: CTW) ซึ่งเป็นสถาบันที่ไม่มุ่งหวังกำไรทางธุรกิจ โดยได้รับเงินทุนอุดหนุนทั้งจากรัฐบาลและเอกชน ประกอบด้วยผู้ดำเนินการที่ทรงคุณวุฒิและนักผลิตรายการระดับมืออาชีพ และจัดตั้งขึ้นเพื่อผลิตรายการที่มีสาระประโยชน์และมีคุณค่าน่าสนใจเหมาะสมสำหรับเด็ก ซึ่งมีผลงานอันเป็นที่รู้จักกันดีทั่วโลก คือ รายการ Sesame Street (สุทธาทิพย์ ศรีวรานนท์, 2537) นอกจากนี้ประเทศออสเตรเลียก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญกับรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก และได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กขึ้น เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กโดยเฉพาะ เรียกว่า C Classification เป็นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กอายุ 6-13 ปี (วิภา อุดมฉันท, 2538)

สำหรับในประเทศไทย รัฐบาลได้ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 - 7 (พ.ศ. 2525 - 2539) ซึ่ง กำหนดให้ส่งเสริมและสนับสนุนสื่อมวลชนให้มีบทบาทในการเผยแพร่

ความรู้อันเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ในขณะเดียวกัน ปี 2531 ได้มีการจัดตั้งสถานวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษา

ในสมัยรัฐบาลซึ่งนำโดยนายอานันท์ ปันยารชุน เมื่อปี 2535 ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วยบทบาทสื่อมวลชนในการพัฒนาเด็กขึ้น โดยการสำรวจสภาพปัญหาของการพัฒนาเด็กและเยาวชนและครอบครัวและชี้ให้เห็นความจำเป็นของการที่รัฐต้องหันมาเอาใจจริงเอาใจกับเรื่องของสื่อสารมวลชนกับบทบาทในการพัฒนาเด็ก

ต่อมาในแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) มุ่งเน้นให้สถาบันการศึกษาและองค์การสื่อสารมวลชนต่างๆ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้สื่อสารมวลชนของรัฐ เช่น สถานีวิทยุโทรทัศน์และสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐ ผลิตรายการที่มีคุณภาพเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของประชาชน โดยให้รัฐจัดงบประมาณให้อย่างพอเพียง พร้อมทั้งกำหนดให้การสนับสนุนรายการเพื่อการศึกษาเป็นเงื่อนไขของการให้สัมปทานด้านโทรคมนาคม ทั้งนี้ให้สถานีวิทยุโทรทัศน์และสถานีวิทยุกระจายเสียงสนับสนุนผู้ผลิตและผู้นำเสนอรายการที่มีสาระประโยชน์และคุณภาพดี โดยการลดหรือยกเว้นค่าเช่าเวลาสถานี หรือให้รัฐให้การอุดหนุนแก่ผู้ผลิตรายการที่มีคุณภาพ ให้สิ่งจูงใจด้านภาษี ให้การยกย่อง โดยเฉพาะรายการเด็กและครอบครัว รายการส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

นอกจากนี้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นับได้ว่ามีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการส่งเสริมสนับสนุนสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพที่เกี่ยวกับการสื่อสารของประชาชน ในมาตรา 37 มาตรา 39 และมาตรา 40 ซึ่งรัฐธรรมนูญมาตรา 40 กำหนดให้คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งเสริมวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ

จนกระทั่งในปี 2542 - 2551 จึงมีการจัดทำแผนที่เกี่ยวข้องกับสื่อโดยตรง คือ แผนพัฒนาสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคม เพื่อการพัฒนาคนและสังคม โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาสาระของระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม ไร้มีคุณภาพในการพัฒนาคนและสังคม (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2548)

ในปี 2546 นายจาตุรนต์ ฉายแสง รองนายกรัฐมนตรี มีความคิดที่จะนำสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงของเด็กและเยาวชน โดยมีการประชุม

เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2546 เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ขึ้น จากนั้นจึงได้มอบหมายให้คณะทำงานขึ้นชุดหนึ่งประกอบด้วย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อจัดทำรายงานการศึกษาและยกวางยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ขึ้น

จากแนวคิดในการกำหนดยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้นำไปสู่ประเด็นอภิปราย เรื่อง แนวทางและมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในคราวการประชุมเพื่อถกกันเรื่องข้อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2546 ซึ่งมีประเด็นหลักๆ ได้แก่

1. ข้อกำหนดและแนวทางในการใช้สื่อโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ โดยกำหนดไว้ว่าควรนำสื่อโทรทัศน์ของรัฐและที่ได้รับสัมปทานจากรัฐมาใช้เป็นช่องทางเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยพัฒนาสังคม และส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัวมากขึ้น
2. ข้อกำหนดและแนวทางในการผลิตรายการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งควรจะมีการศึกษาวิจัยและสำรวจความต้องการของเด็กและผู้ปกครองต่อการรับชมรายการโทรทัศน์ และจำนวนรายการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประกอบการผลิตรายการโทรทัศน์ให้เหมาะสม อีกทั้งผู้ดำเนินการผลิตเห็นควรให้เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ
3. ข้อกำหนดและแนวทางในการจัดผังการออกอากาศรายการ ควรมีการจัดสัดส่วนของช่วงเวลาที่เหมาะสมและกำหนดเวลาเริ่มต้นของการดำเนินการปรับผังการออกอากาศ
4. ข้อกำหนดและแนวทางในการกำหนดกลไกของการดำเนินงานตามมาตรการ ควรให้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อมารับผิดชอบดูแลเนื้อหาสาระและรูปแบบรายการ และเห็นควรให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานในเรื่องนี้ด้วย

หลังจากนั้นคณะกรรมการถกกันเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี จึงมีการพิจารณาเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 29 ตุลาคม 2546 ต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2546 รัฐบาลจึงมีมติเห็นชอบในมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งเห็นชอบให้เพิ่มบทบาทสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว โดยให้ขอความร่วมมือไปยังสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ของรัฐในการจัดทำรายการเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนและครอบครัวเพิ่มขึ้น โดยกำหนดให้สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์จัดสัดส่วนเวลาสำหรับเนื้อหาสาระของรายการวิทยุและโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ร้อยละ 10 - 15 ของเวลาออกอากาศ โดยให้เริ่มจาก

รายการวิทยุและโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ก่อน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2547 เป็นต้นไป สำหรับรายการวิทยุและโทรทัศน์ของสถานีอื่น ๆ ก็ให้ดำเนินการตามความพร้อมของแต่ละสถานี ประกอบกับให้มีการแบ่งเวลาในการออกอากาศรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชนและครอบครัว เพิ่มจากเกณฑ์เดิมที่กำหนดไว้อย่างน้อยครึ่งชั่วโมง ในระหว่างเวลา 16.00 – 18.30 น. เป็นอย่างน้อย 1 – 1 ชั่วโมงครึ่ง ในระหว่างเวลา 16.00 – 22.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ครอบครัวดูรายการมาก (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2546)

นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามมาตรการรัฐ จึงมีการจัดตั้งคณะทำงานขึ้นมา ชุดหนึ่ง คือ “คณะทำงานเพื่อเตรียมการดำเนินงานตามนโยบายการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว” และได้แต่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 โดยคณะทำงานชุดนี้ประกอบด้วยนายแพทย์ชยยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ เป็นประธานคณะทำงาน กองงานคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ เป็นฝ่ายเลขานุการ คณะทำงาน และผู้แทนจากองค์กรทางการศึกษา วัฒนธรรม องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และหน่วยงานสื่อที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงาน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่าเมื่อรัฐมีข้อร้องขอความร่วมมือจาก สถานีโทรทัศน์ และมีข้อกำหนดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดสรรเวลาและการนำเสนอรูปแบบ เนื้อหารายการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ไปแล้วนั้น ทางสถานีโทรทัศน์ของรัฐและทั้งที่ ได้รับสัมปทานจากรัฐ ได้แสดงการตอบสนองต่อมาตรการรัฐนั้นอย่างไร และผลลัพธ์จากความ ร่วมมือของสถานีโทรทัศน์เหล่านั้นจะสามารถทำให้มาตรการดังกล่าวเกิดผลสัมฤทธิ์ตรงตาม เป้าหมายของรัฐมากน้อยเพียงใด

ปัญหานำวิจัย

1. สถานีโทรทัศน์ของรัฐและที่ได้รับสัมปทานจากรัฐมีการดำเนินการจัดการรายการ โทรทัศน์เพื่อตอบสนองมาตรการของรัฐในการใช้สื่อสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว อย่างไรบ้าง
2. รายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่แต่ละสถานีจัดนำเสนอเพื่อ ตอบสนองมาตรการของรัฐมีคุณลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินการจัดการรายการของสถานีโทรทัศน์เพื่อตอบสนองมาตรการของรัฐในการใช้สื่อสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว
2. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ที่ทางสถานีจัดการนำเสนอเพื่อตอบสนองมาตรการของรัฐ

ข้อสันนิษฐาน

1. การกำหนดแนวทางการดำเนินการจัดการรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว เพื่อตอบสนองมาตรการของรัฐ แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยเงื่อนไขในด้านโครงสร้างภายในองค์กรของแต่ละสถานี รวมทั้งแรงผลักดันจากบริบทภายนอกองค์กร ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจคัดเลือกรูปแบบและเนื้อหารายการที่จะนำเสนอออกอากาศ
2. คุณลักษณะของรายการโทรทัศน์ที่ตอบสนองมาตรการของรัฐ มีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามศักยภาพความพร้อม รวมทั้งโครงสร้างบุคลิกภาพทั้งในระดับองค์กรและระดับบุคลากรด้านการผลิต นอกจากนี้เนื้อหาของรายการมีลักษณะสาระที่เป็นรายการสำหรับทุกคนในครอบครัว มากกว่าจะเป็นรายการที่มีเนื้อหามุ่งเฉพาะเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กแต่ละวัย หรือกลุ่มเยาวชนแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะ

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะสถานีโทรทัศน์ของรัฐและสถานีโทรทัศน์ที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ ได้แก่ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 อ.ส.ม.ท., สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5, สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7, สถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท., สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ และสถานีวิทยุโทรทัศน์ ITV ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2546 ปลายปี พ.ศ. 2547 และ ปลายปี พ.ศ. 2548

นิยามศัพท์

มาตรการของรัฐ หมายถึง ข้อกำหนดและแนวทางในการบริหารจัดการของรัฐในเรื่องการใช้สื่อสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว

สถานีโทรทัศน์ หมายถึง สถานีโทรทัศน์ของรัฐและสถานีโทรทัศน์ที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ ในรูปแบบที่เป็น Free TV เท่านั้น ได้แก่ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 อ.ส.ม.ท., สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5, สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7, สถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท., สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์, สถานีวิทยุโทรทัศน์ ITV

การดำเนินการจัดการ หมายถึง การกำหนดแผนงานและวางแนวทางการบริหารจัดการรายการของสถานีโทรทัศน์เพื่อตอบสนองมาตรการรัฐในการใช้สื่อสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว

รายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว หมายถึง รายการโทรทัศน์ที่ทางสถานีโทรทัศน์จัดนำเสนอสื่อออกอากาศเพื่อตอบสนองมาตรการของรัฐในการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว

คุณลักษณะรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว หมายถึง คุณลักษณะทางด้านรูปแบบและเนื้อหาของรายการโทรทัศน์ที่ทางสถานีจัดนำเสนอสื่อออกอากาศเพื่อตอบสนองมาตรการของรัฐในการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้เข้าใจขีดความสามารถและข้อจำกัดในการบริหารรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวของสถานีโทรทัศน์แต่ละช่อง อันจะเป็นแนวทางในการกำหนดความเป็นไปได้ในการร่วมมือกันของภาครัฐและเอกชนในการสร้างสรรค์รายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว

2. เพื่อนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนกลยุทธ์ในการใช้สื่ออื่นๆ เพื่อประโยชน์อย่างแท้จริงสำหรับการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว

3. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมทางด้านรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก
เยาวชน และครอบครัว